

Den gregorianska sången.

Signum cui contradicitur, ett tecken som varder emotsagt. Det visade sig vara ett profetiskt ord, som den gamle Simeon fällde om barnet, Maria bar upp i templet. Jesus fick i rikt mått erfara motsägelsens ve. Men det är en profetisk utsaga icke blott om Kristus, men också om allt som på ett levande sätt är framsprunget ur hans anda i hans kyrka.

Också den sång, som först föddes inom kyrkans murar är ett tecken som varder emotsagt. Endast med viss rätt har den kallats den gregorianska sången.

Det står strid omkring den. Varma beundrare ha besjungit dess ära och skatta den högt. Belackare ha underkänt dess värde och förnekat dess möjligheter att bli en levande konstart i vår samtid.

Vår egen erfarenhet betygar att den gregorianska sången är ett tecken som varder emotsagt. Man bör hålla detta i minne om man ger sig uppgiften i våld att väcka dessa tongångar till nytt liv. Den gregorianska sången har icke något omedelbart bestickande eller tilldragande över sig, som genast attraherar dagens släkte.

Vi skall söka analysera samtidens inställning till den gregorianska sången.

Varför avböjes den?

Det är och det måste vara något irriterande ur rent musikalisk synpunkt med denna konstart, som icke blyges att stå kvar på en ståndpunkt, vilken i viss mening måste betecknas som ytterst primitiv och ociviliserad. Det är ju klart att bedömes den med Rickard Wagners eller hans svenske lärjunges, Wilhelm Pettersson-Bergers, klangliga ideal som måttstock, så ter sig denna sång ytterst torftig, en gengångare från länge sedan gravlagda tider.

Än mera irriterande är det att denna sång trots sin primitivitet vägrar att dö eller att lägga sig i tystnadens grav. Människosläktet borde ju för länge sedan vara färdig med en sång, som icke utvecklats — låt oss säga på de sista 600 åren. För den utvecklingstroende människan måste detta med nödvändighet vara irriterande. Dessa tongångar, som skapades av och för människor för 1000 år sedan borde ju rimligtvis ej kunna betjäna den moderna människan såsom riktiga uttryck för hennes andeliv. Man går ju inte i klädnad sömmad efter modet på den helige Olofs eller den

helige Eriks tid. Man talar ju icke ens deras språk och skulle icke ens till nöds förstå dem. Språket har förändrats, utvecklats, sedan dess. Måste icke den nya tidens människor för sina »nya» tankar som utformats på tidens eget språk få skapa nya tongångar efter helt nya ideal, andra än dem som missionärer lärt känna i Frankrike och England eller Italien?

Den gregorianska sången vägrar att dö och att anpassa sig efter tidens skiftande ideal — har jag sagt. Det måste dock göras ett tillägg av förtydligande art. Det syntes nära att den gregorianska sången dog i Sveriges kyrka under 1800-talets förra hälft. Den rest som då fanns kvar i mässan var mycket ringa: ett Kyrie (Kyrie dominicale), ett Sanctus och ett Agnus Dei. All tidegårdens sång var död. Detta var en torftig rest av den ymniga flora av gregoriansk sång i mässa och tidegård, som blomstrade under kyrkovalven i Sveriges medeltida kyrka och som under Laurentius Petris arkeiepskopat räddades över i den reformerade kyrkan, såsom Hög- och Bjuråkershandskrifterna från år 1540 tydligt visa. 1600- och 1700-talen gjorde sig småningom urarva med denna skatt.

Men det egendomliga och tänkvärda är att den stubbe, som lämnades kvar, blev en helig säd. Med 1800-talets sista årtionden inleddes en restaurationens tid, under vilken den gregorianska sången bevisade sin inneboende makt att hävda sig i kampen med den gudstjänstliga musik, som skapades av yngre släkten. Intresset och förståelsen för den gammalkyrkliga sången spriddes alltfört på ett ganska häpnadsväckande sätt just bland detta släkte av moderna människor, fostrade i en anda av helt andra musikaliska ideal.

Det bör också påpekas att den gregorianska sången tidvis tvungits att ikläda sig tvångströjor av främmande art. Jag erinrar om huru neumerna uppdelades och förlades under betonad stavelse, huru den doriska tonen förvandlades till mollton, huru man inrutade de fritt flytande tonslingorna i modern taktering och infogade melodierna i ackordiska klanger och ledsagade dem med instrumenter. Allt detta skedde uppenbarligen för att göra den gregorianska sången mera njutbar för en modern musikuppfattning.

Men den gregorianska sångens inneboende kraft har visat sig däri att dess utsprungliga gestalt tvingat sig fram, trots tvångströjorna. Denna rentvättning av senare påmålning är ju dock ännu långt ifrån avslutad exempelvis inom vår svenska kyrka, men vi börja ana konstverkets ursprungliga skönhet.

Vi bevittna huru den moderna människan trots allt, upptäcker den gregorianska sången och gripes av dess inneboende kraft.

Vilka äro de synbara orsakerna?

Först är att märka det rent musikhistoriska intresset. Det går ju inte att förneka att hela den västerländska kyrkans och hela västerlandets musikaliska utveckling har sin källa och sitt moderssköte i den gregorianska sången. Västerlandets hela musikvärld står i outplånlig tacksamhetsskuld till den. För att överhuvud förstå musikhistorien är det nödvändigt att man är orienterad i den gregorianska sången. Ett visst mått av kunskap om denna är nödvändig för den som vill kallas musikaliskt allmänbildad. Så långt torde den gregorianska sången tolereras av alla: nämligen som ett studieföremål för arkivforskaren och som en studieuppgift för musikstuderanden.

Också den historiskt intresserade kan ju knappast gå förbi detta område av kyrkans liv, lika litet som han kan lära känna kyrkokonstens övriga grenar utan att efterfråga fornkyrkans och medeltidskyrkans utformning av de kristna tankarna i arkitektur, måleri och skulptur. Med en speciell tjusning nalkas en kristen, den gregorianska sångens äldsta former, som förbinder oss med apostlatiden och lockar oss att fråga — tyvärr utan att få svar —: På vad sätt sjöng Mästaren och de trogna, när lovsången ljöd i nattvardssalen innan kampen begynte i Getsemane?

Men också det estetiska intresset kan leda den nutida människan till förståelse av den gregorianska sången. Jag tillåter mig ett citat av författaren och konvertiten Sven Stolpe, som belyser huru en samtida kulturmänniska kan uppleva mötet med den gammalkyrkliga sången. Han beskriver i sin roman Sakrament (s. 179) hjältens upplevelser i katedralen. »Mässan började, kören samlades framför altaren och sjöng Introitus. Han lyssnade till klangen med en rysning av estetisk förtjusning — hur utsökt, hur dämpat, hur milt. — Vilken helighet i själva den själens åtbörd inför Gud, som markerades av dessa toner.»

I själva verket har författaren här fört oss över till den sista delen av vår analys av den nutida människan inför den gregorianska sången. Hjälten har gjort upptäckten av en ny, icke estetisk men religiös kvalitet, som han funnit och som han kunnat finna endast i Kristi kyrka, nämligen helighet. Den har övervunnit hans irritation över sångens primitiva enkelhet.

Den upptäckten har han icke kunnat göra i arkivet eller i stu-

dierna, utan först när han fördes till gemenskap med *kyrkan i funktion*. Det är i den bedjande och arbetande kyrkan, som den gregorianska sången visar sin makt över människorna. Det är församlingens förnyelse, som denna sång behöver för sin egen förnyelse, men den är själv en makt till förnyelse av församlingens böneliv.

Utan yttre yviga åtbörder, i all stillhet, går den gregorianska sången från släkte till släkte och övervinner motståndet genom att bida sin tid. Den kan göra så därför att den har en inneboende makt som icke är allom uppenbar. Djupast besett kommer den segrande makten därav att den är en skapelse av den Ande, som uppväckte Kristus från de döda och som genom årtusendena har verkat i hans uppståndelsekropp, det är hans kyrka. Jag kunde här citera ett ord av Bo Giertz i hans herdabrev (s. 12) »Där den Uppståndne är, där är också det nya livet. — Allt vad den Uppståndne gör och verkar, allt vad han drager in i sin livssfär, allt vad han rättfärdiggör och helgar, allt som han på något vis använder som ett medel för sin nåd, det är genomströmmat av uppståndelsens fördolda makter.»

Om vi tro på Kristi uppståndelse från de döda och på den Andes kraft, som verkar i kyrkan, får vår strävan att förnya den gregorianska sången — Guds andes skapelse — bära frimodighetens prägel, trots — eller just därför — att den är ett tecken som varder emotsagt.

*

Den gregorianska sången är kyrkans sång, hennes egen skapelse och hennes egendom. Den är helt okänd utanför kyrkan. Den är obrukad och obrukbar utanför kyrkorummet. När den oss utanför kyrkorummet, så flyttas vi dit in. Ingen faller på den idén att bruka mässans gammalkyrkliga sånger utanför kyrkorummet. Vad skulle ett gammalkyrkligt introitus, ett Kyrie eller Sanctus och Agnus Dei göra där? De fungerar inte där. Här skiljer sig också den senare kyrkomusiken från den gammalkyrkliga. Bachs Hohe Messe hör också hemma i konsertsalen, kanske mera.

Den gregorianska sången är skapad i kyrkan, för *kyrkorummet* med dess speciella akustik. Den är verkligen Cantus choralis i ordets tvåfaldiga betydelse: sången i koret, vid altaret, där uddret sker att Herren själv stiger ned och tager mandom i bröd och

vin, och där bönen offergård bäres fram inför församlingens Gud. Den är också *cantus choralis* såsom körens sång, när den beder.

*

Den är kyrkans speciella sång — hennes egendom, liksom hon själv helgad av och åt Herren och därför helig. Därigenom bär den helighetens och tidlöshetens prägel.

Den är kyrkans sång, ty den är född ur *bibelordet*. Av ålder har mässan och tidebönen till sina huvudsakliga beståndsdelar utgjorts av bibelord, sammanställda till en för hela dagen passande helhet. Detta bibelord innesluter i sig det gudomliga budskapet från församlingens Gud till menigheten, varigenom ej blott livets väg till frälsning anvisas, men också Guds egen kraft träder in i tiden och verkar frälsning. För att detta Guds ord skulle bäras fram i all sin helighet till de frälsningsbekymrade själarna, skapades de enkla lektionstonerna — deras ursprung når ned i gudstjänstarvet från synagogan.

Detta budskap från Gud är ett verksamt ord, en kraft i tiden, en makt över själarna. Därför kunde sången, som bar fram den, försmå allt prål, vara torftigt enkel. Gudsordet fick icke skymmas eller förlora sin prägel av upphöjd helighet.

Men bibelordet, framför allt i psaltaren, var också den fromma själens böneord. Hon bar fram till Gud sin bön, åkallan och lov-sång och brukade därvid med förkärlek just det ord, som Gud själv hade givit henne. Den gregorianska sången blev nu den bä-gare, i vilken människan bar sitt hjärtas bekymmer och glädje inför Gud med psaltarens ord.

Så föddes den gregorianska sången ur Guds ord såsom en kläd-nad för bibelordet och under människans bön. Bibel och bön äro källorna för denna sångart. Ordets och bönen helighet gav den gregorianska sången dess livskraft, som trotsat seklerna.

*

Men det bör också understrykas att denna sång är skapad i och för den *gemensamma* bönen i församlingen. Den har haft sin upp-gift i Kristi församlings gemenskap. Den är församlingens egen-dom och kommer till sin rätt först i församlingslivet och där visar den sin makt att liksom sakramenten uppbygga församlingen. Or-

det »uppbygga» skall då tolkas i den betydelse det har i bibeln, när det där talas om att uppbygga Kristi församling, alltså att sammanfoga till en enhet, att svetsa samman och hålla samman församlingen. Den gregorianska sången är skapad för liturgien.

Om det sätt varpå detta sker kan jag låta ett citat ur Giertz herdebrev tala: (s. 51): Liturgiens redskap är ordet, men den öser ur dess djupaste källor. — Den älskar just det som långsamt upplåter sig och som ständigt ger tanken något nytt att begrunda. Just därför att liturgien ständigt vänder tillbaka till samma heliga formler, vågar den utnyttja också skriftens fördolda visdom. Därför älskar den också en musik, som bakom sin skenbara enkelhet rymmer outtömliga djup av ödmjuk tillbedjan och aningsfull lycka.

*

Av det nu sagda kan vi dra några slutsatser:

1. I tider då själva bibelordet skjutes åt sidan har den gregorianska sången ej längre någon funktion att fylla. — Vad som sagts gäller bibelordet, ej undervisningen om, utläggningen av bibelordet.

2. När tillbedjans moment i gudstjänsten beskäres för undervisningen, då tystnar den gregorianska sången, den kan ej anpassas till andra moment.

3. Då bibelordet får sin tillbörliga plats i liturgien, anmäler sig behovet av den gregorianska sången.

4. När den samfällda tillbedjan blir en ofrånkomlig lydnessplikt i församlingen, inte bara för den enskilde men för menigheten, då vaknar den gregorianska sången till nytt liv. Kyrkan har skapat den för dess funktioner.

Därav följer nu ytterligare:

5. En verklig förnyelse av den gregorianska sången förutsätter

- a. ett uppvaknande inom församlingen för ansvaret inför Guds ords flitiga bruk,

- b. för bönen och förbönens dagliga övande och

- c. detta inom församlingens gemenskap.

En förnyelse av den gregorianska sången av musikaliska, estetiska och historiska skäl är en omöjlighet. Men den följer med det församlingsmässiga bruket av Guds ord och av bönen.

Arthur Adell.